

ЕКОНОМІКА

УДК 338.484.2:338.27

DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.42-1>

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ У 2020–2023 РОКАХ

DEVELOPMENT TRENDS OF THE TOURIST ECONOMY OF UKRAINE IN 2020–2023

Бублик Л.Я.

кандидат економічних наук, старший викладач кафедри туризму,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-5886-1440>

Трофим'як С.В.

студентка,
Національний університет «Львівська політехніка»

Bublyk Lilia, Trofimyak Solomiia
Lviv Polytechnic National University

Дослідження присвячено аналізу проблем та особливостей розвитку туристичної галузі України, в контексті військового стану і нестабільної політичної ситуації, окресленню перспектив їх подолання та сталого розвитку туристичного ринку в післявоєнний період. В роботі було проаналізовано теоретичні передумови формування та розвитку ринку міжнародних туристичних послуг з урахуванням соціально-економічної кризи. Також, здійснено аналіз сучасного стану ринку туристичних послуг України у 2020–2023 рр. Результатом дослідження стала оцінка перспективи розвитку міжнародного туризму в Україні під час активної стадії війни, та опісля. Визначено, що туристичний ринок України, як і інші галузі економіки перебувають у стані стагнації на переважній більшості вітчизняних територій, бо анексія 25% українських земель є глобальним викликом для тієї частини держави, яка попри військову агресію має змогу нарощувати власний економічний потенціал. Оскільки витратні статті бюджету під час війни тільки ростуть, а можливість збільшувати виробництво та реалізацію туристичних послуг лише зменшується. Встановлено, що вивчення принципів, особливостей та закономірностей функціонування міжнародного туризму під час соціально-економічної та військово-демографічної кризи є вкрай важливим.

Ключові слова: міжнародний туризм, післявоєнне відновлення, сталий розвиток туризму, туризм в Україні.

The study is devoted to the analysis of the problems and peculiarities of the development of the tourism industry in Ukraine, in the context of the state of war and the unstable political situation, and to the outline of prospects for overcoming them and the sustainable development of the tourism market in the post-war period. The tourism industry is one of the most promising and economically balanced branches of the economy. It has been established that international tourism is a socio-economic, environmental protection tool of global influence, aimed at integrating the state's cultural and historical heritage, intellectual potential and recreational opportunities for health and recovery into the global space, while preserving national authenticity. Its dynamic development is the basis of the steady evolution of the national economy of states and the popularization of globalization processes on the international financial market. A feature of this industry is the use of all resources available to the state, including unprofitable or unprofitable objects. The paper analyzed the theoretical prerequisites for the formation and development of the market of international tourist services, taking into account the socio-economic crisis. An analysis of the current state of the tourist services market of Ukraine and Israel in 2020–2023 was also carried out. As a result of the analysis of the tourist services market of Ukraine, it was determined that tourism, after emerging from the global epidemiological crisis, began to actively recover and showed active annual growth in 2022 in Zakarpattia Oblast by 16%, Lviv Oblast by 46%, and Chernivtsi Oblast by 98%, that is, in the territories of relative safety and peace. It was determined that the tourist market of Ukraine, like other sectors of the economy, is in a state of stagnation in the dominant position of

domestic territories, because the annexation of 25% of Ukrainian lands is a global problem for that part of the state, which, in the face of military aggression, is able to build up its own economic potential. Since the expenditure items of the budget during the war only grow, and the opportunity to increase the production and realization of tourist services only decreases. It has been established that the study of the principles, features and regularities of the functioning of international tourism during the socio-economic and military-demographic crisis is extremely numerous.

Keywords: international tourism, post-war recovery, sustainable development of tourism, tourism in Ukraine.

Постановка проблеми. Індустрія туризму є однією із найперспективніших та економічно збалансованих галузей економіки. Її динамічний розвиток є основою сталого еволюціонування національного господарства держав та популяризації глобалізаційних процесів на міжнародному фінансовому ринку. Особливістю даної галузі є використання усіх наявних у державі ресурсів, включаючи малорентабельні чи збиткові об'єкти. А розвиток туристичного ринку часто припадає на періоди економічного спаду базових показників ефективності національних економік, часи катастроф та катаклізмів, воєн та революцій. Більше того, часто саме ці процеси стають каталізаторами зародження чи збільшення потенціалу ринку міжнародних туристичних послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велика кількість вітчизняних та закордонних науковців, під час дослідницької діяльності аналізували розвиток українського туристичного ринку, під час війни і не тільки. До провідних теоретиків даного напрямку відносимо вчених: Бордуна О., Шевчук В. та Монастирського В. [1], які у власних працях аналізують втрати та напрями порятунку туристичного бізнесу України в умовах війни, дослідника Рихліцького В. [6], із детальним аналізом сучасних тенденцій внутрішнього туризму в Україні, а також науковців Дворську І. [5] Приседську В. [7], з описом перспектив відновлення прибутковості туристичного ринку у післявоєнний період. Проте актуальність дослідження зберігається, у зв'язку із динамічністю економічно-географічних процесів на ринку туристичних послуг України.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Війна, розпочата росією 24 лютого 2022 року мала глобальний вплив на усі сектори економіки України, включаючи ринок туристичних послуг. Так, військова криза стала найбільшим викликом для туристичної індустрії за усю історію, і зумовила нерівномірність регіонального розподілу галузі, кадровий дефіцит, анексію територій та туристичних ресурсів. Саме цей факт послужив причиною дослідження особливостей організаційно-економічного механізму сталого розвитку туризму в Україні, під час активної фази війни.

Постановка завдання. Здійснити аналіз сучасного стану ринку туристичних послуг України та а саме: охарактеризувати тенденції розвитку туристичного господарства України у 2020–2023 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. 2020 рік ознаменувався початком найглобальнішої

епідемії десятиліття, що мало великий вплив на міжнародний туризм, у тому числі. Так провідні туристичні центри стали збитковими, а державні стимулятори розвитку туризму не працюючими. Оскільки, з метою недопущення розповсюдження вірусної інфекції було прийнято рішення обмежити пересування людей, закрити кордони для туристичних поїздок та введено тестовий та масковий режими, працювати ринку міжнародного туризму було вкрай важко.

За допомогою табл. 1, проаналізуємо ефективність функціонування ринку туристичних послуг України у 2020 році. У цьому році відслідковується зниження віїзного туризму на 10%, що пояснюється обмеженістю віїзду у туристично-привабливі регіони світу, несуттєвим є й скороченням віїзного туризму на 1%. Прибутковість галузі зменшилась на 78%, даний показник демонструє великі проблеми в економічному секторі країни, що підтвердилось закриттям чи тимчасовим припиненням роботи 45% закладів розміщення та харчування. Частка галузі у формуванні ВВП країни склала 1,4%, що із середньосвітовими показниками у розмірі 10-15% є надзвичайно мало. Частка послуг на туристичному ринку склала – 82%, оскільки екскурсійний, транспортний та культурний супровід був фактично відсутній упродовж року.

Робота туроператорів та туристичних агентів також була призупинена, і у кінці року 35% прибуткових попередньо підприємств були на межі банкрутства. Частка зайнятості у туристичному бізнесі склала 6,2%, із кількісно задіяними 1,029 млн робочих місць. Кількість комерційних об'єктів у загальному складі, тобто із урахуванням готелів та ресторанів склала 100000 підприємств, з них 4664 суб'єктів туристичної діяльності, 80% яких малі та середні підприємства, що вважаємо позитивною тенденцією ринку.

Виходячи з інформації про кількість найнятих працівників у готельно-ресторанній індустрії в період 2020–2023 років варто зазначити негативну тенденцію зниження темпів приросту розширення кадрового потенціалу галузі на 0,6%, та фактичне зменшення показника на 39,8 тис. робочих місць.

Кількість працівників у розважальній сфері знизилась не так суттєво – на 2,1 тис робочих місць, але у відсотковому еквіваленті склала 0,9%, що є наслідком масової міграції людей та понівечення готельних та розважальних комплексів. Обсяг реалізованих послуг у готелях та ресторанах із 42201,9 млн грн зменшився до 35617,4 млн грн, а темп приросту показника склав -0,8%, у закладах

Таблиця 1

Основні результати діяльності туристичних підприємств у період 2020–2023 років

Показник/рік	2020	2021	2022	2023	Абсолютне відхилення 2023/2020	Темп росту 2023/2020, %
Кількість найнятих працівників у готелях/ресторанах (тис.)	101,3	84,5	84,4	61,5	-39,8	- 0,6
Кількість найнятих працівників у сфері розваг та відпочинку (тис.)	26,8	25,7	28,0	24,7	-2,1	0,9
Обсяг реалізованих послуг у готелях/ресторанах (млн грн)	42201,9	30215,0	48059,1	35617,4	-6584,5	-0,8
Обсяг реалізованих послуг у сфері розваг та відпочинку (млн грн)	8050,8	5573,7	10559,2	8441,7	390,9	1
Баланс підприємств тимчасового розміщення та харчування (млн грн)	48679,0	54873,0	54249,8	53483,6	48046,6	1,1
Необоротні активи готелів/ресторанів (млн грн)	62,5	63,9	63,1	58,1	-4,4	-0,9
Оборотні активи готелів/ресторанів (млн грн)	37,4	36,1	36,9	41,9	4,5	1,1
Фінансовий результат у готелях/ресторанах (млн грн)	4648,0	-4440,9	5347,2	8594,7	3946,7	1,8
Фінансовий результат у сфері розваг та відпочинку (млн грн)	120,3	-1540,3	-2608,4	-3807,7	-3687,4	-31,7
Частка збиткових готельно-ресторанних підприємств (%)	29,1	40,9	36,3	44,2	15,4	1,5
Частка збиткових підприємств у сфері розваг та відпочинку (%)	34,6	46,6	43,9	52,1	17,5	1,5

Джерело: розроблено на основі даних [3]

розваг та відпочинку обсяг реалізованих послуг із 8050,8 млн. грн у 2020 році зріс до 8441,7 млн грн у 2023 році, темп росту показника при цьому становив 1%, із врахуванням індексу інфляції, що щорічно становив 8-10%, можемо впевнено говорити про глибоку економічну кризу ринку туристичних послуг України.

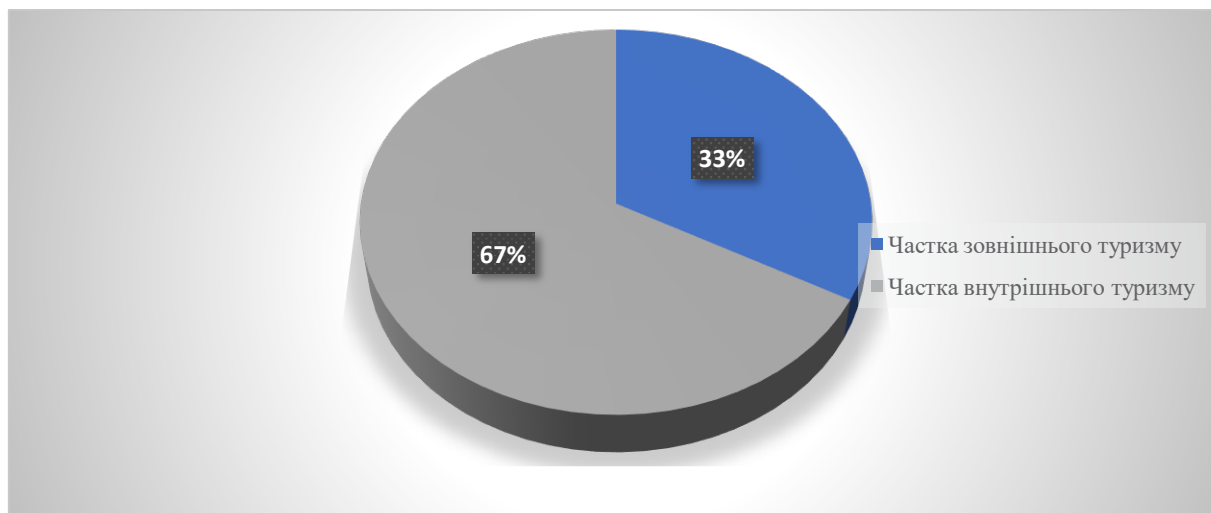
Аналіз балансу підприємств тимчасового розміщення та харчування виявив абсолютне відхилення за період 2020–2023 років на суму 48046,6 млн грн, а темп приросту балансової вартості підприємств готельно-ресторанного господарства склав 1,1%, при цьому обсяг необоротних активів із 62,5 млн грн у 2020 році зменшився на 4,4 млн. грн, і склав 58,1 млн грн у 2023 році. Обсяг оборотних активів у готельно-ресторанній індустрії за період 2020–2023 років зріс на 4,5 млн грн, а темп приросту показника склав 1,1%, що враховуючи обтяжуючий фактор війни, вважаємо доволі високим результатом, оскільки багато приватних підприємств зуміли перенести власний бізнес на безпечніші території, і продовжили жити і працювати в Україні, оплачуючи податки на забезпечуючи громадян робочими місцями.

Фінансові результати ринку туристичних послуг до оподаткування у сфері готельно-ресторанного бізнесу у 2020 році склали 4648,0 млн грн, а у 2023 році виросли на 3946,7 млн грн і становили 8594,7 млн грн, темп росту при цьому склав 1,8%. Щодо фінансових результатів підприємств у сфері розваг та відпочинку, їх абсолютне

відхилення склало -3687,4 млн грн, а темп зміни склав -31,7%, така різниця в динаміці показників пояснюється зміною попиту на продукти туристичного ринку, зменшенням часу та фінансової можливості на відпочинок. І як наслідок, у період 2020–2023 років, частка підприємств, що потерпіли банкрутство збільшилась на 15,4% у готельно-ресторанній індустрії та на 17,5% у сфері розваг та відпочинку.

Деякі вітчизняні туристичні компанії змогли вловити цю тенденцію і вчасно переорієнтуватися. Зокрема, туристичний оператор Join UP! відзначив, що в 2020 р. зріс потік туристів усередині країни у дорогому сегменті. Це пов'язано із закриттям кордонів та вимушеним відпочинком в Україні тих, хто відпочивав за кордоном. Середній чек такого відпочинку становить 2 тис грн за добу і вище за двомісний номер, тоді як у 2019 р. були популярні готелі із середнім чеком 900 грн за добу [6]. Важливим показником міжнародного туризму є співвідношення внутрішнього та зовнішнього туризму. Даний показник демонструє частку туристичної галузі країни у міжнародному туристичному просторі. За допомогою рис. 1 розглянемо значення вказаних показників у 2020 році.

Отже, пандемія коронавірусу окрім негативних чинників, принесених у сферу туризму, змінила ставлення українців до подорожей Україною, багато завзятих мандрівників відкрили для себе власну країну і полюбили її ще дужче.

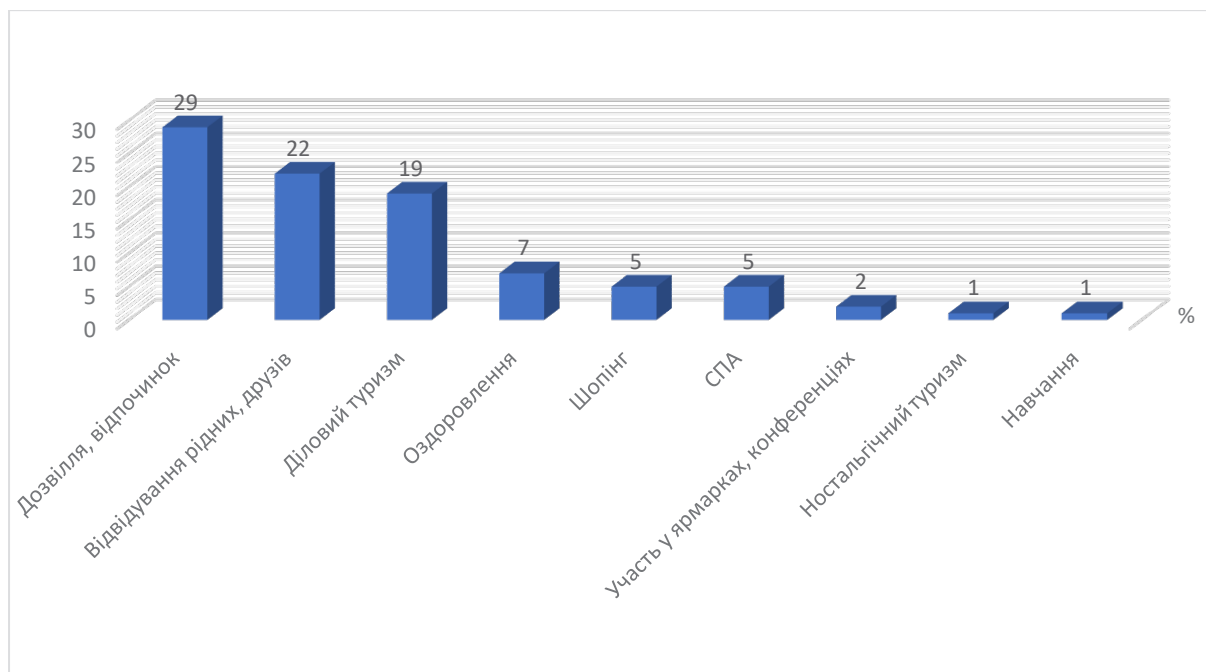

Рис. 1. Співвідношення внутрішнього і зовнішнього туризму в Україні у 2020 році
Джерело: розроблено на основі даних [4]

Наприкінці 2021 року відбувались позитивні тенденції у відродженні туристичного бізнесу, оскільки приплив туристів в Україну досяг 3 млн. осіб [2]. Фінансові результати діяльності туристичної сфери, зростали та набирали оберти після спалаху пандемії. Але згодом частину бронювань у туристичній сфері було скасовано на початку 2022 року, коли напруга між Україною та Росією загострилася та було розпочато повномасштабне вторгнення країни-агресора. З початком повномасштабної війни туристична галузь

опинилася в найгіршому стані за всю історію розвитку української туристичної індустрії [1].

Таким чином світова постепідеміологічна криза, збитки якої сягають приблизно 14 млрд доларів не мала такого руйнівного ефекту для туристичної індустрії України, як війна. Паніка, розруха і смерть прийшли в Україну у 2022 році і в першому півріччі функціонування позамілітарних підприємств було вкрай збитковим. За допомогою рис. 2 розглянемо основні показники сплати податкових

Рис. 2. Диференціація зовнішніх туристів України в розрізі поділу за метою мандрівки у 2022 році

Джерело: розроблено на основі даних [4]

платежів суб'єктами туристичної діяльності у 2022 році в порівнянні з 2021 роком.

Єдиними позитивними (з знаком плюс) змінами на ринку туристичних послуг було збільшення доходів, і відповідно податкових платежів від роботи пансіонатів та гуртожитків у розмірі 46%, що стали прихистком для тисяч українців. Негативною була тенденція зниження податкових платежів від туроператорів на 35%, турагентів на 27%, турбаз, кемпінгів на 57%. Загально втрати держави, внаслідок руйнування стабільності ринку туристичних послуг можна оцінити зменшенням податкових надходжень від індустрії на 30%.

Пізнавальним є вивчення та аналіз мети подорожі закордонних (рис. 2) туристів Україною, для оптимізації та розвитку напрямів, що викликають найбільший інтерес, із головним акцентом на можливості покращення безпекової ситуації в країні, оскільки міжнародні страхові компанії все ще не страхують поїздки в Україну.

Переважаючим інтересом зовнішніх туристів в Україні є дозвілля та відпочинок, бо 29% опитаних вибрали цей напрям, через природні

ресурси країни захоплюють різноманіттям, а ціни все ще невисокі у порівнянні із середньоєвропейськими. Друге місце займає відвідування рідних та друзів – 22%, а на третьому місці – діловий туризм, із часткою 19%, та центрами у Харкові, Києві, Одесі та Львові. країни захоплюють різноманіттям, а ціни все ще невисокі у порівнянні із середньоєвропейськими. Друге місце займає відвідування рідних та друзів – 22%, а на третьому місці – діловий туризм, із часткою 19%, та центрами у Харкові, Києві, Одесі та Львові.

Висновки. Ринок туристичних послуг України опинився в найбільшій кризі за всю історію, що пов'язано з військовою агресією росії, але темпи приросту основних фінансових показників вражають і вселяють віру у швидку перемогу над ворогом і вихід на передові позиції у міжнародному туризмі. Усі передумови активного розвитку міжнародного туризму у нашій державі є, як і бажання їх реалізувати, тому ми переконані у швидкому темпі зростання обсягів основних туристичних показників ефективності та зростанні інтересу до туристичного бренду «Україна».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бордун О., Шевчук В., Монастирський В., та ін. Втрати та напрями порятунку туристичного бізнесу України в умовах війни. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*. 2022. Випуск 62. С. 178–196.
2. Відновлення туристичних потоків: у 2021 році до України прибуло понад 3 млн іноземців. 2022. URL: <https://mtu.gov.ua/news/33238.html> (дата звернення: 10.03.2024).
3. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 10.03.2024).
4. Державне агентство розвитку туризму. URL: <https://lowcost.ua/dart-tourism-statistics/> (дата звернення: 10.03.2024).
5. Дворська І. Туристична галузь після війни: чи можлива реанімація та антикризове управління? *liga.net*. 2022. URL: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952> (дата звернення: 10.03.2024).
6. Рихліцький В. Внутрішній туризм в Україні мав би рости: як змінилась галузь і куди зник «бюджетний» мандрівник. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/09/23/665405/> (дата звернення: 10.03.2024).
7. Приседська В. Як переживає війну туристична галузь. *bbc.com*. 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62004034> (дата звернення: 10.03.2024).

REFERENCES:

1. Bordun O., Shevchuk V., Monastyrskiy V. (2022) Vtraty ta naprjamy porjatunku turystychnogho biznesu Ukrainy v umovakh vijny [Losses and ways of saving the tourist business of Ukraine in the conditions of war]. *Visnyk Ljvivskogho universytetu. Serija ekonomichna*, vol. 62, pp. 178–196.
2. Vidnovlennja turystychnykh potokiv: u 2021 roci do Ukrainy prybulu ponad 3 mln inozemciv (2022) [Restoration of tourist flows: in 2021, more than 3 million foreigners arrived in Ukraine]. Available at: <https://mtu.gov.ua/news/33238.html> (accessed 10 March 2024).
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 10 March 2024).
4. Derzhavne aghentstvo rozvytku turyzmu [State Tourism Development Agency]. Available at: <https://lowcost.ua/dart-tourism-statistics/> (accessed 10 March 2024).
5. Dvorska I. (2022) Turystychna haluz pislya vijny: chy mozhlyva reanimatsiya ta antykrizove upravlinnya? [Tourism industry after the war: is resuscitation and anti-crisis management possible?]. Available at: <https://blog.liga.net/user/idvorskaya/article/44952> (accessed 10 March 2024).
6. Rykhlicykij V. Vnutrishnij turizm v Ukraini mav by rosty: jak zminylasj ghaluzj i kudy znyk "bjudzhetnyj" mandrivnyk [Domestic tourism in Ukraine should grow: how the industry has changed and where the "budget" traveler has disappeared]. *Ekonomichna pravda (electronic journal)*. Available at: <https://www.epravda.com.ua/publications/2020/09/23/665405/> (accessed 10 March 2024).
7. Prysedska V. (2022) Yak perezhyvaye vijnu turystychna haluz [How the tourist industry survives the war]. Available at: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-62004034> (accessed 10 March 2024).